

SPORT MAHORATINI OSHIRISH, SPORT TURLARI BO'YICHA MUSOBAQALAR O'TKAZISH VA HAKAMLIK QILISH

Ilmiy rahbar: Hamidjonova Feruza

Talaba: Salimov Umid Shukhrat o'g'li

Talaba: Ibragimov Sarvar Bozorovich

Annotatsiya: *Ushbu maqola sport mahoratini oshirish, turli sport turlari bo'yicha musobaqalarni tashkil etish va hakamlik qilish jarayonlarini tahlil qiladi. Asosiy e'tibor talabalar va murabbiylar faoliyati orqali sport ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari sport mashg'ulotlarini samarali tashkil etish va hakamlik jarayonlarida sifatlil baholash tizimini yaratish bo'yicha tavsiyalar beradi.*

Kalit so'zlar: *sport mahorati, musobaqa, hakamlik, sport ta'limi, talabalar*

KIRISH

Sport faoliyati insonning jismoniy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Har bir inson, ayniqsa yoshlar va talabalar, sport mashg'ulotlarida muntazam ishtirok etish orqali chidamlilik, tezkorlik, muvozanat va umumiy jismoniy tayyorgarlik kabi ko'nikmalarni rivojlantiradi. Shuningdek, sport mashg'ulotlari orqali talabalar nafaqat individual ko'nikmalarini oshiradi, balki jamoaviy ishlash, strategik fikrlash va sport etikasi qoidalarini amaliyotda qo'llashni o'rganadi. Shu bois, sport mahoratini oshirish va musobaqalarni tashkil etish hamda hakamlik qilish ko'nikmalarini rivojlantirish oliy va o'rta ta'lim muassasalari uchun katta ahamiyatga ega [1].

Sport mahorati – bu nafaqat texnik va taktika ko'nikmalarining majmuasi, balki shaxsning sport faoliyatida o'zini qanday tutishini belgilovchi muhim psixologik va metodik jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Sport mashg'ulotlarida talabalar va murabbiylar o'rtasida samarali muloqot va nazorat mexanizmi mavjud bo'lishi zarur. Mashg'ulotlarni rejalashtirish va musobaqalarni o'tkazish jarayonida talabalar nafaqat o'z jismoniy salohiyatini sinab ko'radi, balki hakamlik va baholash bo'yicha ham amaliy ko'nikmalarni egallaydi. Bu esa ularning sport sohasidagi professionalizmni oshirishga yordam beradi [2].

Sport turlari bo'yicha musobaqalarni tashkil etish talabalar uchun juda katta ahamiyatga ega, chunki ular musobaqa jarayonida o'zaro raqobat, adolatli baholash va sport etikasi qoidalarini amalda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Musobaqalarni tashkil etish jarayonida talabalar vaqtini rejalashtirish, ishtirokchilarni ro'yxatdan o'tkazish, xavfsizlik choralarini ta'minlash, natijalarni qayd etish va tahlil qilish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Shu bilan birga, hakamlik jarayoni talabalarni adolatli va xolis baholashga o'rgatadi, bu esa sportning axloqiy va etik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Yoshlarda sportga bo'lgan havas va intilishni, jamiyatda sog'lom turmush tarzi tamoyillarini yanada kuchaytirish, yosh iqtidorli sportchilarni tanlab olish, ularda

professional mahorat va ko'nikmalarni rivojlantirish, sport turlari bo'yicha mamlakat terma jamoalariga sport zaxirasini tayyorlash, o'quvchi va talabalarni sport mashg'ulotlariga uzluksiz jalb etishga qaratilgan sport musobaqalari tizimini yanada takomillashtirish maqsadida talabalarda sport musobaqalarini tashkil qilish va hakamlik qilish kompetensiyalarini takomillashtirish.

1. Iste'dodlarni aniqlash va rivojlantirish: sportning turli yo'nalishlari bo'yicha yosh iste'dodlarni aniqlash va tarbiyalash bo'yicha sa'y-harakatlarni kuchaytirish kerak. Iste'dodlarni aniqlash dasturlari maktab va jamiyat darajasida amalga oshirilishi mumkin, ular tizimli baholash va istiqbolli sportchilarni tarbiyalash uchun o'quv dasturlarini o'z ichiga oladi. Bu jarayon nafaqat individual sportchilarning rivojlanishiga, balki mamlakatning umumiy sport manzarasini mustahkamlaydi.

2. Kasbiy ko'nikmalarni oshirish: yosh iste'dodlar aniqlangandan so'ng ularning kasbiy ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga kompleks yondashish muhim ahamiyatga ega. Maxsus o'quv dasturlari, murabbiylik mashg'ulotlari va raqobat muhitiga ta'sir qilish ta'minlanishi kerak. Bu nafaqat tegishli sport turlarining texnik jihatlarini takomillashtirish, balki jamoaviy ish, intizom va chidamlilik kabi muhim hayotiy ko'nikmalarni ham beradi.

3. Milliy terma jamoalar uchun sport zaxiralari: Asosiy maqsad - mamlakat terma jamoalariga bemaolol oziqlanadigan kuchli sport zaxirasini tayyorlash. Malakali va fidoyi sportchilarni rivojlantirish milliy darajada iste'dodlarning uzluksiz oqimini ta'minlaydi. Bu zaxiralar terma jamoalarning tayanchi bo'lib, mintaqaviy va xalqaro musobaqalarda barqaror muvaffaqiyatlarga hissa qo'shmoqda.

4. Sportga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytirish: yoshlarda sportga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytirish uchun jismoniy faollik va sport bilan shug'ullanishga yordam beradigan qulay muhitni yaratish muhim ahamiyatga ega. Maktablar, jamoalar va sport klublari turli sport imkoniyatlarini taklif qilish, yoshlarni turli sport turlarini kashf qilish va ishtirok etishga undash uchun hamkorlik qilishi kerak. Asosiy e'tibor sportni hamma uchun qiziqarli va qulay qilishiga qaratilishi kerak.

5. Sog'lom turmush tarzi tamoyillari: Sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish sportga mehr uyg'otish bilan uzviy bog'liqdir. Ta'lim dasturlari jismoniy faollik va muvozanatli ovqatlanishning afzalliklari haqida xabardorlikni oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Jismoniy tarbiyani maktab o'quv dasturlariga kiritish, salomatlik va sog'lomlashtirish bo'yicha seminarlar tashkil etish va salomatlikka oid ma'lumotlarni tarqatish uchun raqamli platformalardan foydalanish sog'lom turmush tarzini kengroq tushunishga yordam beradi.

6. Tashkilot va hakamlik kompetensiyalari: Shu bilan bir qatorda o'quvchilarning sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish malakalarini oshirishga ham e'tibor qaratish lozim. Ushbu rollarga qiziqqan talabalarga o'quv dasturlari, seminarlar va murabbiylik imkoniyatlari taqdim etilishi mumkin. Malakali tashkilotchi va hakamlar kadrini shakllantirish nafaqat musobaqalarning silliq o'tishini ta'minlabgina

qolmay, balki sport tadbirlarini har tomonlama professional darajada o'tkazishga ham xizmat qilmoqda.

Talabalarning uzluksiz faolligi: Talabalarning sport bilan muntazam shug'ullanish darajasini saqlab qolish uchun o'quv yili davomida turli sport tadbirlarini taklif qiluvchi tizimni loyihalash juda muhim. Maktab ichidagi musobaqalar, maktablararo turnirlar va ko'ngilochar sport ligalari barcha mahorat darajasidagi o'quvchilarning faol ishtirok etishlari uchun platformalar yaratishi mumkin. Muntazam ravishda tashkil etilayotgan tadbirlar o'quvchilar o'rtasida hamjihatlik va do'stlik hissini uyg'otadi.

Musobaqalarning ahamiyati sport musobaqalari sportchilarning malakalarini oshirishda katta ahamiyatga ega. Ular jismoniy, texnik, taktik, ruhiy, funksional tayyorgarliklarni aniqlashga va takomillashtirishga yordam beradi hamda qilinayotgan mehnatni natijasini ko'rsatadi. Musobaqalarda qatnashuvchilar avvalombor, tajriba almashadilar, trenerlar esa yangi trenirovka usullarini sinovdan o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, sport musobaqalari sport tularini targ'ib qilishning eng yaxshi va hammabop shakllaridan hisoblanadi.

Musobaqa o'tkazish tizimlari umuman olganda sport o'yinlari musobaqalarini O'tkazish amaliyotida asosan ikkita (chiqib ketish va aylanma) tizim qo'llaniladi.

Bu ikki tizimning qo'shilishi natijasida uchinchi - aralash tizim paydo bo'ladi.

Chiqib ketish tizimi bo'yicha musobaqalar o'tkazish bu tizim bo'yicha musobaqalar o'tkazilganda uchrashuvda yutqazgan jamoa keyingi uchrashuvlarda qatnashmaydi. Natijada musobaqa oxirida biror marta ham yutqazmagan jamoa qoladi. Ana shu jamoa g'olib hisoblanadi. Oxirgi (final) uchrashuvda g'olib jamoaga yutqazgan jamoa ikkinchi hisoblanadi. Bu tizimning afzalligi shundaki, agar 64 jamoa bilan aylanma tizim bo'yicha musobaqa o'tkazish uchun 63 kalendar kuni talab qilinadigan bo'lsa, chiqib ketish tizimi bo'yicha esa faqat 6 kalendar kunining o'zi kifoya. Lekin u bir qator kamchiliklarga ham ega. Bu tizim barcha jamoalarning haqiqiy o'yinlarini aniqlash imkonini bermaydi va shu usul qo'llanilganda aksariyat jamoalar juda kam uchrashuvlarda qatnashadi. Birorta kuchli jamoa birinchi kunning o'zida mag'lubiyatga uchrab, musobaqalardan chiqib ketishi mumkin. Chiqib ketish tizimi bo'yicha o'tkazilgan musobaqalarda hamma uchrashuvlar biror jamoaning g'alabasi bilan tugallanishi lozim.

Chiqib ketish usulida jamolarning turlarda nechinchi turda o'ynashini buni quyidagi formula yordamida aniqlash mumkin:

$$(a-2n) \cdot 2 = x$$

a – musobaqaga kelgan jarmoalar soni;

$2n$ -jamoalarning soniga yaqin ikkinchi darajasi, ammo qatnashuvchi jamoalarning sonidan kichik qiymatga ega.

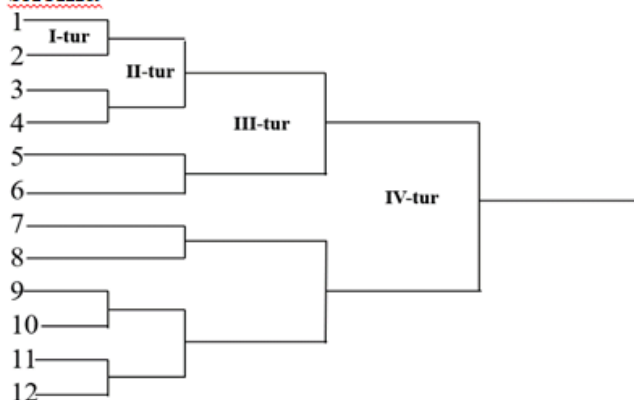
2 - birinchi turda ishtirok etadigan jamoalarni juftlashtiruvchi son; x - birinchi turda ishtirok etadigan jamoalar soni.

Misol uchun, 12 ta jamoa va 13 ta jamoa musobaqaga ishtirok etadigan holatlarni ko'rib chiqaylik:

$$(a - 2n) \cdot 2 = x;$$

$$(12 - 23) \cdot 2 = (12-8) \cdot 2 = 4 \cdot 2 = 8;$$

1- sxema

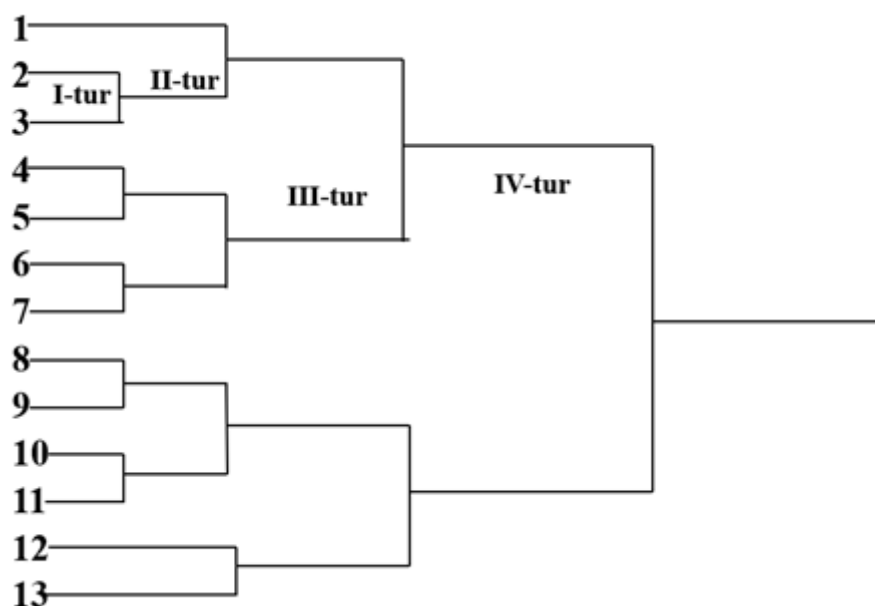

13 ta jamoa o'ynaganda
quyidagidek bo'ladi:

$$(a - 2^n) \cdot 2 = x;$$

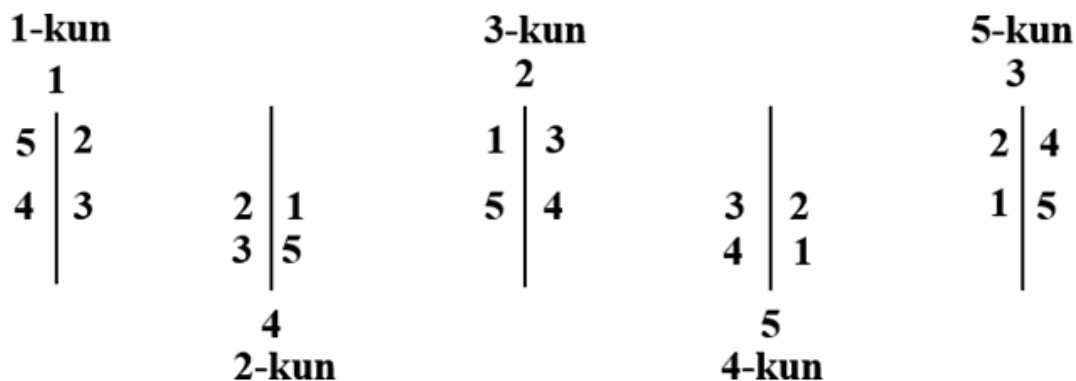
$$(13 - 2^3) \cdot 2 = (13 - 8) \cdot 2 = 5 \cdot 2 = 10$$

2- sxema

Aylanma tizimda musobaqalar o'tkazilganda hamma jamoalar bir-birlari bilan bir, ikki yoki undan ham ko'proq uchrashib chiqishlari mumkin. Pirovardida butun musobaqa davomida eng ko'p ochko to'plagan jamoa g'olib chiqadi. Aylanma tizim bo'yicha kalendar tuzishda musobaqalar o'tkazish uchun kerakli kalendar kunlari qatnashuvchi jamoalarning soni juft bo'lgan paytda musobaqa uchun kerakli kalendar kunlarining soni jamoalarning sonidan bitta kam bo'ladi, toq bo'lganda teng bo'ladi. 5-6 jamoa uchun o'yin kalendari quyidagicha tuziladi.

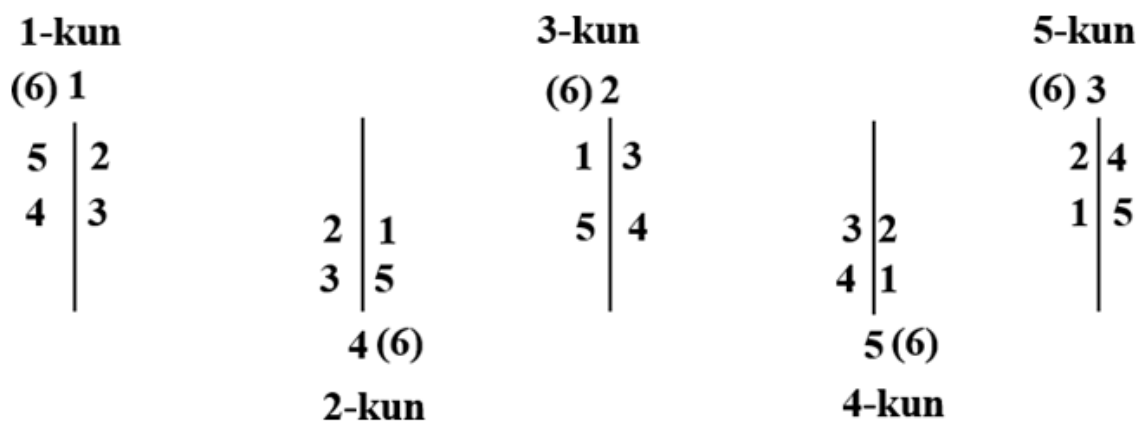
1- sxema

Jamoalarning soni toq bo'lgan paytlarda vertikal chiziqlarning yuqorisidagi va pastidagi jamoalar shu o'yin kunlari musobaqalarda qatnashmaydilar.

Jamoalarning soni juft bo'lgan paytlarda esa vaqtincha hisoblanmay turilgan oxirgi juft son vertikal chiziqlarning yuqo-risida va pastida joylashgan raqamlarga (qo'shib) juftlab chiqiladi. Bunda yuqoridagi raqamlarga - chap tomondan, pastdagilarga o'ng tomondan yozib qo'yiladi.

2- sxema

Shundan so'ng har bir kalendar kunni quyidagidek, avval vertikal chiziqning o'ng tomonda joylashgan raqam, so'ng chap tomonda joylashgan raqam ko'chirib yoziladi. Bunda yana bir narsaga ahamiyat berish lozim: birinchi kalendar kunni yuqoridan pastga, ikkinchi kunni pastdan yuqoriga, uchinchi kunni yuqoridan pastga qarab va hokazo tartibda (1-jadval) ko'chiriladi.

1-jadval

1-kun	2-kun	3-kun	4-kun	5-kun
3-4	(6)-4	4-5	(6)-5	5-1
2-5	5-3	3-1	1-4	4-2
1-(6)	1-2	2-(6)	2-3	3-(6)

Shunday qilib, aylanma usul bo'yicha kalendar tuzilganda har bir komanda o'z maydoni va raqib maydonida galma-gal musobaqalashish imkoniga ega bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, iqtidorlarni aniqlash, kasb mahoratini oshirish, sport zaxiralarini tayyorlash, sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, tashkilotchilik va hakamlik bo'yicha malakalarni o'z ichiga olgan kompleks strategiya yoshlar o'rtasida sport madaniyatini yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshligidanoq sportga mehr uyg'otish va uzluksiz shug'ullanish uchun imkoniyatlar yaratish orqali davlatlar sog'lom va faol avlodni shakllantirishi va milliy bosqich uchun raqobatbardosh sportchilar yetishib chiqishiga hissa qo'shishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES):

1. A.A.Pulatov, F.V.Ganiyeva, B.M.Miradilov, D, T.Xusanova, F.A.Pulatov. Basketbol nazariyasi va uslubi.
2. Clark, D. Facilitating student learning in the credit module system: Strategies for future education teachers. Teaching and Teacher Education.
3. I.S. Abdumannonovna. The Importance Of Proper Nutrition In Maintaining Human's Health
4. S.Sh.Izzatullaev. Improving the competences of conducting sports competitions and refereeing among students in the conditions of digitalization
5. S.Sh.Izzatullayev. Sport musobaqalari tashkil qilish va hakamlik qilish.
6. X.Soliyev. Hakamlikning nazariy asoslari